

մահճ յերկիր կործանելոյց, զե՛ռ ևս առ
աթուր հարկանելով զնոսա 'ի ճիգն
յետին: Դամանեցին ուր ուրեմն 'ի
կիրճն անձուկ, և փրկեալս համարէին
զանձինս, բայց խոչ ընդ ոտն և խա-
փան լինէր ամենայնի՝ առ մէն մի
վայրկեան՝ տապաստ անկումն երկվա-
րաց, տախտակ ինչ անճահ կամ կոչ
կոճեալ:

Նա և 'ի խելս կամրջին՝ զափամբքն
'ի հանգիպոյն՝ էր եղտիւր մօրուտ, ու-
րանօր ընկղմեալք կային խորատոյզ
կառք և յորով ձիան, առաւել քան
զյոյժ յապաղումն և խափան առնե-
լով անցիցն ընթացից: Անդ յայնժամ
'ի յուսակորոյս գումարտակին՝ խոնե-
լոց 'ի վերայ միայնոյ փայտին փրկու-
թեան՝ շարժեցաւ պայքարումն դժոխ-
քմբեր, յորում անգործն 'ի հզօրա-
գունից, կամ որոց ոչ անքոյթ էր ու-
տիցն կայեան, զահաւիժ ցնդմամբ թօ-
թափեցան 'ի գետ: Իսկ այլք՝ առանց
ինչ ընդ յետս հայելոյ, տնկակից փու-
թով զգուշացեալք անձանց, դիմա-
դրաւ մոլեգին ընթանային 'ի կէտնպա-
տակին, ոչ ինչ միտ եղեալ յուսակը-
տուր և բարկացայտ անիծից համհար-
զից իւրեանց և սալարաց կորուսելոց:

Իսկ անդուստ այլուր քանի վեհանձն
և անձնանուէր սիրոյն խանդաղատանք.
և առ իմէ կարճատի տեղիս և ժամա-
նակ ճառել զնոցանէ: Անդ էր տեսա-
նել զօրականս և սպայս ինքնին լը-
ծեալս կառաց՝ թափել հանել 'ի հե-
ռաստան զընկերս իւրեանց, զվերա-
ւորս կամ զխօթացեալս: Եւ ևս մեկու-
սի քաջ 'ի բաց յամբոխէն՝ զօրականք
ոմանք անընդոստք ամենեկն զետղ ա-
ռեալ կային 'ի պահ 'ի վերայ շնչա-
սպառ մարմնոցն սպայից՝ յանձն եղելոց
'ի խնամս իւրեանց. և համայն թէպէտ
սրտեռանդն թախանձեալք հոգալ եւ-
եթ զանձանց փրկութիւն՝ կամակար
ընտրէին զգերութիւն կամ զմահճ քան
զթողուլ իքանել զառաջնորդս իւ-
րեանց:

Ի 28 և 'ի 29 գիշերացն պահու յա-
ւելան բովանդակ աղէտքս այսօրիկ:

Ոչինչ ընդհատ և 'ի մթալգեաց խաւա-
րին՝ նախճիրս արեան գործեցին թըն-
դափօթք Ռուսաց. զի սևաթոյր ամ-
բոխ արանց, ձիոց և կառաց 'ի վերայ
ձիւնապատ գետոյն, և գոչիւն աղաղա-
կին դէպ ետուն ոմբաձիգ զօրաց նոցա
ուղիղ զհարուածսն կշռել:

Երեալ էր չափ աղետիցս. բազմու-
թիւն կառաց, թնդանօթք երեք, բիւրք
բիւրուց արանց, կանանց և մանկանց
տղայոց բքեալք թողան 'ի գետափն
թշնամեաց. և էր տեսանել զնոսա ընդ
դասուց բեկելոց թափառեալս զեղբրք
գետոյն, յորոց և ոմանք անդր իսկ ա-
մացին զանձինս առ 'ի լիւղ. իսկ այլք՝
եղեալ զգլուխս իւրեանց 'ի կշիռս՝ ոտն
ածեալ ելին 'ի վերայ հատորոց սա-
ռանց, և այնպէս յուպէտ յուկամ վա-
րեալք երթային. մինչ այս մինչ այն,
և ահա ոմանք արկին զանձինս գլխի-
վայր ընդ հրաթաւալ բոցովք կամրջին՝
որ կործան անկաւ 'ի վերայ նոցա.
ցրտահարք միանգամայն և տօթակէզք
կորեան երկակի յետս ընդդէմ տան-
ջանօք. որոց անդէն երեւցան դիա-
կունք իւրեանց կուտակեալք՝ ընդ
մոյթս բաղխելով հանգոյն հատուածոց
սառին. և ապրեալքն կային միայն
Ռուսաց:

ՍԷԿԻԻՐ

Ա Ղ Ա Ի Ն Ի

Գ

Աղուոր գիշեր մ'էր, լուսինն ալեաց
հետ կը խաղար, նաւն ալ անոյշ քամիէ
մը մղեալ կը սահէր ծովուն վրայ: Լիւ-
դիա քուն չունէր, բայց գորսիգացի
պաշտօնակալին պատճառաւ չէր վայ-
լած ինչուան այն ատեն այն քաղցրա-
խորժ զգացմունքը, զոր ծովուն տեւքն
ու լուսնի արծաթափայլ ճառագայթ-
ները կ'ազգեն այն ամէն մարդու վրայ:

որուն որտի՞ն մէջ բանաստեղծութեան պզտի սերմ մը կայ : Վերջապէս յուսալով որ պաշտօնակալը քուն եղած է, ելաւ անկողնէն, մուշտակ առաւ վրան, սենեկապան աղախինն արթնցուց ու հետը նստուն վրան ելաւ : Մարդ չկար վերը՝ բաց 'ի նաւաստիէ մը, որ ղեկը կը կառավարէր, և Գորսիգայի լեզուով ողբալիս երգ մը կ'երգէր. թէպէտ վայրենի և միակերպ եղանակ մ'էր, բայց գիշերային լուծեան միջոց քաղցր կը հնչէր : Գծրադգարար Լիւդիա բոլորովին չէր հասկընար նաւաստիին երգածը. հասարակ տողերու մէջ նշանաւոր իմաստ մը յանկարծ դուրս կը ցատքէր և օրիորդին հետաքրքրութիւնը կը զարթուցանէր. բայց գաւառական բառեր վրայ հասածին պէս՝ իմաստը կը կորուցնէր : Ի վերայ այսր ամենայնի իմացաւ որ երգը սպանութեան մը վրայ էր. մէյ մը անէծք կը լսէր սպանողաց դէմ, մէյ մը վրէժխնդրութեան սպառնալիք, մերթ ալ մեռելոյն գովեստը : Քանի մը տող կըրցաւ միտքը պահել, զոր հոս կը թարգմանենք .

«... Ոչ թնդանօթք, ոչ հրացանի սուխները — կըցան այլագունէն իր ճակատը, — որ անանկ զուարթ ու պայծառ էր պատերազմի դաշտին վրայ, — ինչպէս ամառուան գիշեր մը : — Բաղէ էր՝ բարեկամ արծուոյն, — աւազի մեղք՝ իր բարեկամաց, — իսկ թշնամեաց՝ ծով բարկացայտ : — Բարձր քան զերկինս, — քաղցրագոյն քան զուսին : — Այն որ բնաւ սպասեցնէ չտուաւ Գաղղիոյ թշնամիքը, — իրեն հայրենակից մարդասպաններ — ետէն զարկին զինքը, — ինչպէս Վիգդոյոյ սպաննեց զՍանթիէրոյ Գորսոյ : — Ոչ երբէք կրնային համարձակիլ առջնէ ելլել : — ... Անկողնիս առջև պատին վրայ կախեցէք — պատուոյ խաչս, զոր արգիւնջովս ստացած եմ : — Ժապաւէնը կարմրցած է. — բայց շապիկս ալ աւելի : — Որդւոյս, որ օտար երկիր է — որդւոյս պահեցէք խաչս ու արիւնոտ շապիկս : — Վրան երկու ծակ կը տեսնէ : — Իւրաքանչիւր ծակին տեղ՝ ծակ բանալու է ուրիշ շապիկ մը վրայ : — Բայց անով վրէժխնդրութիւնը լցուած կ'ըլլայ : — Ես այն ձեռքը կը պահանջեմ՝ որ պարպեց հրացանը, — այն աչքն որ նշան առաւ, — այն սիրտն որ մտածեց... »

Յանկարծակի կանկ առաւ նաւաստին : — Ինչո՞ւ համար չես շարունակեր, բարեկամ, հարցուց Նէվիլ օրիորդը :

Նաւաստին գլխով նշան բրաւ ու ցըցուց զՕրսոյ որ սենեկէն վեր կ'ելլէր լուսնին գեղեցկութիւնը վայելելու :

— Լմնցուր ողբդ, ըսաւ Լիւդիա. շատ անորժեցայ :

Նաւաստին ծռեցաւ ու օրիորդին ափանջէն վար ըսաւ. Ես ռիւսկեզգոռ չեմ տար մարդու մը :

— Ի՞նչ ըսիր... ռիւս...

Նաւաստին պատասխանի տեղ սկըսաւ սուլել :

Ան միջոցին Օրսոյ վրայ հասնելով՝

— Բռնեցի զքեզ, ըսաւ օրիորդին. մեր Միջերկրականին զմայլեր կը նայիս : Խոստովանէ որ ուրիշ տեղ չգտնուիր աս լուսինը :

— Եւ ոչ իսկ կը նայէի անոր. խելքս միտքս Գորսիգայի լեզուին վրայ էր. սա նաւաստին որ կը տեսնես՝ սրտաշարժ ողբ մը կ'երգէր, բայց ամենէն աղւուր կտորին դադրեցուց :

Նաւաստին ծռեցաւ իրեն թէ կողմնացուցին վրայ աւելի աղէկ նայի և պինդ մը Նէվիլ օրիորդին մուշտակը քաշեց : Անտարակոյս կ'ուզէր իմացընել որ այդ երգը Օրսոյի առջև չէր կրընար երգըցուիլ :

— Ի՞նչ էր երգածդ, Պօլոս Ֆրանսէ, հարցուց Օրսոյ. պաշտպան մըն է չէ՞նէ Վուլքոյ¹ : Լիւդիա հասկըցեր է երգածդ և կ'ուզէ վերջը լսել :

— Մոռցայ գնաց, Օրս²՝ Անտոն, պատասխանեց նաւաստին : Եւ մէկէն սկըսաւ երգ մը երգել Աստուածածնայ՝ որչափ ձայն ունէր նէ դուրս ձգելով :

Լիւդիա շատ ուշադրութիւն չըրաւ նոր երգին, և ալ նեղը չխոթեց երգեցողը. միայն միտքը դրաւ որ վերջը բանին ինչ ըլլայն իմանայ : Բայց իր աղա-

1. Երբոր մէկը կը մեռնի Գորսիգայի մէջ, մանաւանդ երբոր սպաննուած է, մարմինը ստողի մը վրայ կը դնեն, և նոյն տան կնիկներէն, չէ՞նէ բարեկամ կամ նոյն իսկ օտար կնիկներէն անոնք որ բանաստեղծական խանդ ունին, յանկարծախօս ողբական ոտանաւորներ կ'արաւասանեն իրենց գաւառական լեզուովը ներկայ եղողներուն առջին : Այս ողբերը՝ կզգւոյն արեւելեան ափանց վրայ լեւեռ կը կոչուին, իսկ արեւմտեան ափանց՝ պուլտո :

խօնը, որ թէպէտ փլորենտացի՝ ինքն ալ աղէկ չէր հասկընար Գորսիգայի լեզուն, չկարենալով յաղթել հետաքրքրութեանը՝ հարցուց Օրսոյի թէ ինչ կ'ուզէ ըսել ռիւսկեզո տալ մէկու մը:

— Ռիւսկեզո, ըսաւ Օրսոյ. անկէց աւելի մեծ նախատինք չկրնար ըլլալ Գորսիգացոյ մը. երեսը զարնել մին է որ վրէժխնդրութիւն չէ առած: Ո՛վ ձեզի ռիւսկեզոի վրայ խօսք բացաւ:

Ան ատեն աճապարեց Լիւդիա ինքը պատասխան տուաւ թէ

— Նաւապետն երէկ Մարսէլլ գործածեց այս բառը:

Ետքը ղեկավարին դառնալով՝ հարցուց թէ երբ նաւը նաւահանգիստ պիտի հասնէր:

— Վաղը չէ մէկալ օր, թէ որ քամին շարունակէ:

— Երանի թէ Այաչիոյի դիմացն ըլլայինք. շատ նեղութիւն կու տայ նաւն ինծի:

Եւ սենեկապան աղախնոյն թեք մը տաժ՝ սկսան քալել նաւուն վրայ. Օրսոյ ղեկին քով անշարժ կեցաւ, մտածելով թէ արդեօք հետեւնին քալէ, չէ նէ դադրեցընէ խօսակցութիւնը, ուսկից Լիւդիա շատ համ չէր առնէր:

— Թէ որ անկողնիս լուերն աս օրիորդին պէս գեղեցիկ ըլլային, հոգս չէր ըլլար խածնելին, ըսաւ նաւաստին:

Թերևս Լիւդիա լսեց այս արտաքոյ կարգի գովեստն ու անտարակոյս չախորժեցաւ բնաւ. որովհետեւ մէկէն վար իջաւ: Ասոր վրայ՝ Օրսոյ ալ իր բնակարանը քաշուեցաւ: Ան ատեն սենեկապան աղախնը վեր ելաւ, և շատ մը հարցմունքներ ընելէն վերջը նաւաստին, գնաց իմացուց Նէվիլ օրիորդին որ պալլադասն տէլլա Ռէպպիա հազարապետին վրայ շինուած էր, որ Օրսոյի հայրն էր և երկու տարի առաջ սպանուեր էր: Նաւաստին կը հաստատէր թէ անշուշտ վրէժխնդրութեան համար Օրսոյ Գորսիգա կ'երթար, և թէ քիչ ատենէն Բիէզորանա գեղին մէջ նոր մորթուած միս պիտի տեսնուէր: Այս

խօսակցութեան միտքն այն էր՝ որ Օրսոյ ղիտաւորութիւն ունէր երկու իրեք հոգի սպաննելու, որոնց վրայ կասկած կար, և թէպէտ դատաստանի կանչուած էին ասոնք, բայց ձեան պէս արդար դուրս ելեր էին, որովհետեւ իրենց կողմն որսացեր էին դատաւորները, փաստաբանները, քաղաքապետն ու պահպանութեան զինուորները: — Արդարութիւն չկայ Գորսիգայի մէջ, ըսեր էր նաւաստին, և ես աւելի բանի տեղ կը դնեմ՝ աղէկ հրացան մը՝ քան թէ արքունական ատենի խորհրդական մը: Երբոր մարդ թշնամի մը ունի, պէտք է իրեք Տ գրէն՝¹ մէկն ընտրէ:

Այս հետաքննական տեղեկութիւնները շատ փոխեցին Լիւդիա օրիորդին կարծիքը տէլլա Ռէպպիա պաշտօնակարին վրայ: Առաջ չէր հաւնած անոր համարձակախօս ու զուարթ բարուցը, իսկ հիմա կատարելութիւն մը կը սեպէր. որովհետեւ անով կը ծածկէր Օրսոյ կտրիճ սրտին մէջ իր խորին զգացմունքները: Անկէ ետքը տեսակ մը Ֆիէսզոյ² կ'երևար օրիորդին աչքին, որ իր թեթևասլիկ կերպին տակ մեծամեծ մտածութիւններ կը ծածկէր: Եւ սկսաւ դիտել որ կրթութիւն ունեցող անձն էր, վարուելու կերպ գիտէր, և հասակի ու կերպարանքի վայելչութեամբ ալ արհամարհելի չէր:

Երկրորդ օրն երկայն ատեն հետը խօսեցաւ, և ուշը գրաւեց անոր խօսակցութիւնը: Բազմաթիւ հարցմունքներ ըրաւ անոր հայրենեաց վրայ, և Օրսոյ աղէկ կը նկարագրէր զանիկայ: Օրսոյ տղայութենէ 'ի վեր հեռացած ըլլալով Գորսիգայէ՝ դպրոց ետքը զինուորական վարժոց երթալու համար, բանաստեղծական գոյներով նկարուած էր անիկայ մտքին մէջ. և հոնտեղի լերանց, անտառներուն և բնակչաց նորատիպ

1. Ազգային բացատրութիւն մըն է, որ կը նշանակէ schioppetto (հրացան), stiletto (դանակ) և strada (փախուստ) բառերը:

2. Ֆիէսզոյ Ճենովացի ազնուական մըն էր Ժ.2 դարուն, որ դաւաճանութիւն մը նիւթեց 1547 տարւոյն քաղաքին տիրող Տօրիա ցեղին գէմ:

ստիորութեանց վրայ խօսելու ատեն՝ աշխոյժը կը վառէր։ Դիւրին է մականքերեն որ վրեժխնդրութիւնն բառը քանի մը անգամ իր պատմութեանց մէջ խառնուեցաւ. որովհետեւ անկարելի է Գորսիգացւոց վրայ խօսիլ ու իրենց այս աշխարհածանօթ կրքին վրայ յիշատակութիւն չընել։ Նէվիլ օրիորդը զարմացաւ տեսնելով որ Օրսոյ ընդհանուր կերպով մը կը պախարակէր իր հայրենակցաց անհաշտ ատելութիւնները։ Ամէն տեղէ աւելի մեր երկիրը մարդասպանութիւն կ'ըլլայ, կ'ըսէր. բայց միշտ մեծ պատճառէ մը կը մղուին Գորսիգացիք այս անօրէնութեան։ Մենք շատ մարդասպան ունինք. իսկ գող՝ բնաւ և ոչ մէկ մը։

Երբոր Օրսոյ վրեժխնդրութիւնն և ռուսականութիւնն բառերը կ'արտաբերէր, լիւղիա ուշադրութեամբ մը երեսը կը նայէր, բայց ամենեւին այլայլութեան նշան մը չէր տեսնար կերպարանքին վրայ։ Սակայն միտքը դրած ըլլալով որ պաշտօնակալը կարող էր ու և իցէ աչքի ինքզինքը չյայտնել՝ բայց 'ի իրեններէն, հաստատուեցաւ կարծիքին մէջ թէ տէլլա Ռէպպիա հազարապետին ստուերը քիչ ատենէն արեան ծարաւը պիտի յագեցընէր։

Շարունակութիւնը գալ քերքով։

ՄԷՐԻՄԷ

Մ Ի Զ Ա Տ Ք

Դ

Բնագրութեան առաջնորդ միջատաց։

Չմեռն անցնելու վրայ է. կամաց կամաց արեգական ջերմութիւնն իր կենսատու զօրութենէն ամէն էակի կը հաղորդէ։ Տունկերուն հոյզը կը սկսի արթննալ, կը սկսի անոնց երակաց մէջ շրջիլ. տունկերը կը պտկին կը բողբոջին կը ծլին։

Միջատն իսկ կ'արթննայ։

Ջգաց լուիկը՝ որ վայելից ժամանակ կը հասեր է և անյապաղ պէտք է սթափի։ Չմեռ մը ամբողջ անցուց՝ կեանք անկերպարան. մանր ձու մը. որպէս զի, ինչպէս ըսինք, ցուրտին խստութեանցը կարենայ դիմանալ։ Հիմա որպէս թէ հասկըցած ըլլայ որ ալ ոչ ցըրտէն այնչափ վախ կընայ ունենալ, և ոչ կերակրոյ նուազութենէն, գլուխը հաւկթէն դուրս կը հանէ, կամաց կամաց մարմինն ալ անկէ կ'ազատի, և ալ անկէ ետքը մօր մը կամ ծնողաց առաջնորդութեանը պէտք չունի. ինքն իրեն իր ընելիքը, իր պաշտօնը, իր զբաղումը գիտէ, որպէս թէ շատոնցուրէն փորձած սորված ըլլայ։

Սորվելու կարօտութիւն չունի, վասն զի և ոչ ալ կարող է. առաջնորդութեան պէտք ունի. և այդ առաջնորդութիւնը՝ բնութեան ձիրք մ'է, որ բընախօսք, փիլիսոփայից հետեւելով, քննադրողն կ'անուանեն. և ասով այն ներքին ձայնը, կամ այն ներքին ազդումը կը հասկընան, որ 'ի կենդանիս թանկ տեղ կը բռնէ, և է առաջնորդ բոլոր անոնց շարժմանց ու գործոց։

Երկայն է արդարեւ այս գլխիս պատմութիւնը և ոչ այնչափ խորհրդածութեամբ հասկընալի, որչափ ենթակայից օրինակով։ Սակայն դեռ անհատից պատմութեանը չեկած, համառօտ մը նիւթիս բնախօսական բացատրութիւնը գրի առնունք։

Իմացականութիւնը մարդկային հոգեկան կարողութիւն մ'է, որ մարդուս այն ազատութիւն գործոց կու տայ՝ որ մէն զուրկ են կենդանիք։ Ասով մարդս ոչ ևս բռնադատեալ է կոյր բերման մը հետեւելու այս կամ այն գործքի կատարմանը մէջ. այլ ինքնիշխան կը դառնայ, կը կշռէ ու կը գործադրէ։

Կենդանիք ընդհակառակն կապեալ են մէկ տեսակ մը բերման ծառայելու, որ բնութենէն սուեալ է իրենց, և անվրէպ այն բերումը լրացնելու պիտի դիմեն։ Իրենց գործողութիւններ